

Pravo potrebuje etiko

✍ Miro Cerar

Spoštovanje pravne države, ki po svoji naravi zagotavlja pretežno pravičen družbeni red in varuje človekove pravice, je ključnega pomena za uspešno delovanje družbe. Če pravna država ne deluje, se v gospodarstvu, bančništvu, politiki, socialnih dejavnostih in drugod pojavijo kraja, goljufija, korupcija, diskriminacija, kršitve pravic, neodgovorno delovanje oziroma poslovanje in drugi odkloni, ki dolgoročno v negativni sinergiji hudo prizadenejo celotno družbo.

Etika je temelj

Danes to neposredno doživljamo in ozaveščamo tudi v Sloveniji, saj smo že od naše državne osamosvojitve dalje s podcenjevanjem pomena pravne države pretežno po lastni krivdi potonili v sedanjo finančno, ekonomsko in ne nazadnje socialno krizo. Postali smo država z nizko stopnjo zaupanja v državne in nekatere druge pomembne institucije, saj je nad močjo in veljavo prava prevladala moč objestnih in koruptivnih družbenih skupin in posameznikov.

Vse to nam nazorno kaže, da sodobna družba ne more biti uspešna, če nima opore v splošnem razumevanju pomena in funkcije pravne države ter v relativno visoki stopnji pravne zavesti. Ta zavest in razumevanje pa se ne izražata le v ustreznem pogledu na velik pomen in vlogo prava v sodobni demokratični družbi, pač pa tudi v

spoznanju, da pravne vrednote in norme temeljijo na moralnih in etičnih normah. Prav sedanja kriza, ki je predvsem posledica obče vrednostne krize moderne družbe, nas zato opominja, da je treba (tudi) v Sloveniji vprašanje (ne)učinkovitosti pravne države obravnavati v povezavi z etiko.

Vedno bolj se kaže, da potrebujemo več etike in (vsaj količinsko) manj prava. To ne pomeni zmanjševanja vloge prava v družbi, pač pa njegovo osredotočenost na tiste vidike družbenih razmerij, ki resnično terjajo pravno urejanje, ter sprostitve prostora za tiste vidike, kjer se s pravnim normiranjem pretirava in tako škodljivo oži prostor za družbena področja, na katerih morajo ostati temeljna vodila delovanja človeško sočutje, občutek za čast, spoštovanje sočloveka ter ne nazadnje vse tiste vrste človeške iznajdljivosti in ustvarjalnosti, ki bogatijo človeškega duha ter tvorno prispevajo k raznolikosti, razvoju in kakovosti družbenih razmerij.

“Brez etike ni prava in sočutja, brez prava in sočutja ni pravičnosti in solidarnosti, brez pravičnosti in solidarnosti pa ni človeške družbe.”

Za obstoj (še vedno velike količine) prava nam vsekakor ni treba ‘skrbeti’, kajti na (do)sedanji razvojni stopnji človeštva etika nikakor ne zadostuje za urejanje vseh vrst in ravni družbenih odnosov. Pravo, politika, običaji in drugi vrednostno-normativni svetovi so in bodo še dolgo časa nujni spremljevalci etične družbene zavesti, pri čemer pa je slednja za velik del teh svetov temeljna predpostavka in osnovno vodilo. V tem pogledu je izjemnega pomena prav razmerje med etiko in pravom. Rečemo lahko, da brez etike

ni prava in sočutja, brez prava in sočutja ni pravičnosti in solidarnosti, brez pravičnosti in solidarnosti pa ni človeške družbe.

Etika in morala

Etika je torej nekakšna podstat pravne (pa tudi politične, ekonomske, kulturne itd.) družbene zgradbe, pri čemer, kot rečeno, na dani stopnji družbene zavesti človeštva nikakor ne more v celoti nadomestiti prava in drugih omenjenih vrednostno-normativnih svetov. Etika in pravo torej potrebujeta drug drugega. To pomeni, da je *prava mera* prava pogojena s *pravo mero* obče oziroma univerzalne etike, posebej pa tudi s *pravo mero* pravne (sodniške, odvetniške itd.) etike. “Več etike, manj prava” zato pomeni, da je treba hipertrofijo pravnih aktov ter pretirano vero v *pravno* urejanje družbenih razmerij in v *pravno* reševanje sporov ‘zdraviti’ predvsem tudi s povečevanjem obsega in doseganjem *prave mere* obče družbene in pravne etike.

Na pravno urejanje in delovanje poleg etike neposredno vplivajo tudi prevladujoča družbena morala oziroma različne skupnostne morale (seveda pa na pravo vplivajo tudi politika, religija, običaji, navade in še marsikaj, kar v tem prispevku ni zajeto). *Morala* je etimološko zelo blizu *etiki*, vendar pa se je skozi čas vzpostavila razlika med obema pojmomoma. Ker tu ni mogoče podrobneje obravnavati razmerja med moralno, etiko in pravom, naj *moralo* strnjeno opredelim kot človekovo individualno notranje čutenje in zavest o dolžnostni potrebi in zavezanosti delati dobro in pomagati drugim. *Morala* pomeni odgovornost posameznika v odnosu do svoje vesti. Ravno zato je avtentično moralno ravnanje zgolj tisto, ki ga posamezniku avtonomno-

-dolžnostno nalaga njegova vest, posledično pa je edina avtentična moralna sankcija peklenje vesti (t.i. avtosankcija). Zunanje moralne sankcije, tj. tiste, ki jih zoper nemoralnega posameznika uveljavlja neka skupnost, npr. v obliki kritike, bojkota, telesne kazni ali izločitve posameznika iz skupnosti, z vidika dotičnega posameznika niso avtentične moralne sankcije, saj se ga resnično notranje dotaknejo oziroma ga prepričajo le toliko, kolikor sovpadajo z njegovo vestjo, tj. z njegovo avtentično, avtonomno moralo. Temeljna vrednostna opredelilna znaka morale sta *dobro* kot nasprotovanje slabemu oziroma zlu ter *človečnost* (*humanost*) kot delovanje v korist človeka oziroma ljudi. Za razliko od normativne *etike*, ki sicer išče svojo vsebino v določeni prevladujoči morali, vendar pa nato zavezuje posameznika *od zunaj* (npr. preko načel, postavljenih v kakem etičnem kodeksu ali v kaki izdelani etični teoriji), je morala sklop norm, ki se skozi socializacijo pretežno spontano oblikujejo v posameznikovi notranjosti in ga zavezujejo le intimno, tj. *od znotraj*.

K temu velja strnjeno dodati, da imata tako morala kot etika dejansko – tako kot vse ostalo – izvor v duhovni razsežnosti sveta in človeka. Ker pa je glede obstoja, narave in pomena te razsežnosti med ljudmi še nemogoče doseči ustrezno stopnjo soglasja, je z namenom zagotavljanja človečne, strpne in razvojno (trajnostno) uspešne družbene ureditve smiselno pozornost usmeriti predvsem v iskanje ustreznega oziroma vsaj zadostnega konsenza v razsežnosti univerzalnih in partikularnih (npr. poklicnih) etičnih načel in vodil.

Če torej rečemo, da je predpostavka uspešnega delovanja modernega prava oziroma pravne države etika, s to etiko zajemamo po eni strani vse tiste moralne norme, ki so doslej teoretično prepoznane oziroma objektivizirane kot skupni etični imenovalci celotnega človeštva (*univerzalna etika*), po drugi strani pa tudi vse tiste moralne norme, ki so na podoben način opredeljene kot nosilne norme delovanja v določenih ožjih poklicnih ali drugače zaokroženih skupnostih (*partikularne etike*). V univerzalno etiko praviloma

uvrščamo tista splošno znana načela, ki npr. prepovedujejo ubijanje, krajo, laž ter povzročanje bolečine in škode drugim ljudem, ki zapovedujejo spoštovanje sočloveka ter napotujejo na upoštevanje t.i. zlatih pravil vzajemnosti (npr.: “Ne stori drugemu tega, česar ne želiš, da bi drugi storil tebi.”). V partikularne etike pa sodijo etike različnih pravniških poklicev (npr. sodni-

Foto: Matej Hožjan

ška in odvetniška etika), medicinska etika, novinarska etika, etika javnih uslužbencev in številne druge etike, ki skupaj z univerzalno etiko kultivirajo posameznike, družbene skupine in navsezadnje celotno družbo, s čimer se vzpostavi tudi ustrezna družbeno-kulturna osnova za spoštovanje pravne države.

Pravo naj upošteva etiko

Ob vsem tem se odpira vprašanje, ali družba, ki je dovolj etična, sploh potrebuje pravo. Tudi če bi bila družba idealno etična v smislu spoštovanja norm univerzalne etike, bi še vedno potrebovala vsaj tista pravna pravila, ki bi predvsem ‘tehnično’ (pretežno etično in moralno nevtralnno ali indifarentno) urejala številne družbene zadeve, npr. prometna pravila, mer-

ske enote, številne obrazce in druge formalnosti. Toda človeštvo si že univerzalne etične norme pri njihovi konkretizaciji razlaga zelo različno (kar je za nekoga nedopusten umor ali poškodba, je za nekoga drugega opravičljivo ali celo nujno dejanje v sili; kar je za nekoga nedopustna laž, je za drugega opravičljiva ali celo plemenita neresnica), poklicne in druge

partikularne etike pa ne morejo biti podlaga za širše družbeno urejanje, pri čemer so si včasih tudi v medsebojnem nasprotju. Ravno zato, kot že rečeno, družba nujno potrebuje pravo, ki na nacionalni ali celo mednarodni ravni z zavezujočimi normami varuje ključne občje družbene vrednote (npr. človekove pravice ter logistično in postopkovno poenotenost in urejenost pomembnih družbenih dejavnosti). Pri tem mora pravo v čim večji meri upoštevati uveljavljene etične standarde, družba pa mora v skladu z načeli univerzalne etike in partikularnih etik vsaj v zadostni meri oblikovati tisto splošno etično-kulturno podstat, ki ljudi nenehno ozavešča in prepričuje, da je pravna država pomembna družbena vrednota ter pomembno sredstvo za omogočanje človečnega in razvojno uspešnega delovanja družbe. ■